

SLUŽBA ZA PREMIČNO DEDIŠČINO IN MUZEJE

Uvod

Služba za premično dediščino in muzeje (v nadaljevanju Služba) deluje več kot 15 let. Ministrstvo za kulturo RS (v nadaljevanju Ministrstvo) jo je ustanovilo oktobra 2008 na podlagi Zakona o varstvu kulturne dediščine (ZVKD-1 2008), Zakona o uresničevanju javnega interesa za kulturo (ZUJIK 2002), Odločbe Ministra (Odločba 2008), Zakona o splošnem upravnem postopku (ZUP 1999) in Resolucije o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011 (Resolucija 2008).

V svojem bistvu je Služba profesionalni vezni člen med Ministrstvom in izvajalci javne službe v slovenskih muzejih in galerijah. Služba ima svoj sedež v Narodnem muzeju Slovenije (v nadaljevanju NMS), financira jo Ministrstvo. Trenutno je v Službi zaposlena ena oseba. Za potrebe delovanja ima po pogodbi zagotovljeno pomoč služb NMS (tehnične službe, računovodstvo, administracija).

Področja delovanja Službe so koordinacija med Ministrstvom in slovenskimi muzeji, profesionalizacija in standardizacija muzejskega dela, analiziranje stanja v slovenskih muzejih, daljnovidna strategija razvoja muzejske politike in spodbujanje vseh ravni izobraževanja, tako profesionalnih profilov kot uporabnikov storitev. Prav tako si Služba prizadeva za usklajevanje mednarodnega sodelovanja in sodelovanja z mednarodnimi organizacijami na visoko profesionalni ravni.

Natančneje so njene naloge dajanje mnenj Ministrstvu (v postopkih vpisa muzejev v razvid muzejev in postopkih podelitve pooblastil, v postopkih izdajanja soglasij za raziskave o dodelitvi arhivov arheoloških najdišč in najdenih premičnin z domnevo dediščine muzejem, za odločanje o kompetenčnih sporih med muzeji, ki opravljajo državno javno službo, in priprava izvedenskih mnenj o iznosu oz. izvoru premične dediščine), izdelava analiz za Ministrstvo, priprave strokovnih podlag za izdajo odločb Ministrstva, sodelovanja pri pripravi strategij varstva kulturne dediščine, priprava standardov za dokumentacijo predmetov in zbirk, posredovanje informacij in svetovanje muzejem (pravno svetovanje, priprava dokumentov, pridobivanje drugih finančnih sredstev, kot so projektno delo ipd.), povezovanje muzejev in usklajevanje skupnih nastopov ter izvedba programov usposabljanja za strokovnjake.

Posebnost Službe je dvojnost njenega delovanja. Služba pripravlja strokovne podlage tako za Ministrstvo kot za muzeje. V nalogah sledi navodilom Ministrstva, po drugi strani pa je zagovornik muzejev. Tako igra večstransko vlogo – kot ponudnik storitev muzejem ter svetovalno telo Ministrstvu za muzejske politike in evalvacije.

Umeščenost službe

Služba je strokovni organ, katerega umeščenost je bila predvsem z namenom zagotavljanja strokovnosti in neodvisnosti njenega delovanja vedno stvar razprav. V letih od njene ustanovitve so o tem potekale številne diskusije, vendar konsenz ni bil dosežen. Ponujene možnosti pa v nobenem primeru niso urejale lojalnosti ustanovitelju, to je Ministrstvu. Umestitev v državni muzej odreja 92. člen ZVKD-1 (2008), po katerem minister na podlagi razpisa določi državni muzej, v okviru katerega je Služba organizirana. Izbrani muzej mora na podlagi 138. člena ZVKD-1 (2008) kadrovsko zapolnitev službe zagotoviti iz lastnih kadrovskih virov.

Umestitev služb za muzeje v javni zavod širše gledano ni posebnost. V tujini je na ta način s svojim delovanjem začelo več pisarn s podobnimi nalogami. Sčasoma so to postale večje organizacijske enote. Kot primer je bila v diskusijah omenjena Služba za muzeje na Bavarskem, ki je bila ob svoji ustanovitvi umeščena v javni zavod, pozneje pa se je spremenila v večjo organizacijsko enoto.

Tovrstna ureditev na eni strani postavlja javni zavod v odnosu do Službe v nejasno pozicijo. Nejasno je predvsem, komu je Služba neposredno podrejena, direktorju javnega zavoda ali Ministrstvu. Odločitve Službe se odvijajo na nivoju direktor javnega zavoda – skrbnik pogodbe na Ministrstvu – vodja sektorja – direktor Direktorata za kulturno dediščino – minister za kulturo. Ker gre za strokovno službo, ki izdaja mnenja, sodeluje pri zakonodaji, statusu kulturne dediščine, opravlja evalvacije javnih zavodov itd., to potencialno Službo postavlja v neprijeten položaj. Vendar je mogoče tovrstna vprašanja uspešno reševati s primernim prilagajanjem ustanovitvenega akta javnega zavoda. Ministrstvo je po ustanovitvi Službe ponudilo drugo možnost, in sicer ustanovitev neodvisne, od Ministrstva ločene službe v obliki nacionalnega sveta s člani iz različnih organizacij. Vendar gre za posvetovalno telo, ki ne bi moglo delovati redno. Šlo bi za dodelitev dodatnih nalog strokovnjakom, ki so že zaposleni drugje. Tovrstna rešitev ne upravičuje zakonske utemeljitve Službe, učinkovitost take skupine pa ne bi bila zadovoljiva.

Ena od možnosti je Služba kot organ v sestavi Ministrstva za kulturo. Zakonske podlage za tovrstno ureditev so ustrezne. Prednost te rešitve je v tem, da bi imela Služba dostop do dokumentacije muzejev oz. do širšega nabora informacij, kar je temelj njenega delovanja. Kot primeri se poleg Službe za muzeje na Bavarskem (ki se je v večjo organizacijsko enoto preobrazila pozneje) omenjajo tudi podobni primeri v Latviji in drugod.

* Jure Kusetič, univ. dipl. arheolog, vodja Službe za premično dediščino in muzeje, Narodni muzej Slovenije; jure.kusetic@nms.si.

Prva evalvacija slovenskih muzejev in drugi rezultati delovanja službe

Ob ustanovitvi je Služba izvedla prvo celovito evalvacijo slovenskih muzejev. Raziskava, ki je zajela pregled delovanja državnih in pooblaščenih muzejev v obdobju 2006–2008, je bila končana leta 2010 z izdajo obširnega poročila (Goebel idr. 2010). Širša strokovna skupina z zunanjimi sodelavci je muzeje obiskala, pregledala, z osebjem opravila intervjuje ter na podlagi skrbno izdelanega vprašalnika izdelala ocene. Osredotočali so se na vsa področja dela (pregled poslovanja, prostorov, depojev, zbirk, razstav, ...) in se pogovorili o težnjah muzejev, načrtih in željah. Čeprav so podatki v poročilu ponekod netočni, je evalvacija veliko in izjemno delo ter ponuja celovito sliko stanja muzejev v obdobju 2006–2008. Rezultati so pokazali veliko potenciala za izboljšanje in razvoj javnih zavodov. Na podlagi poročila je Služba za Ministrstvo oblikovala sklepe za podelitev pooblastila in vpis v razvid muzejev. Po objavi poznejših poročil parcialnih analiz v naslednjih desetih letih je razvidno, da je muzejsko delo v tem času izredno napredovalo.¹ Žal evalvacija širše promocije ni doživela. Ker je obravnavala obdobje pred uveljavitvijo ZVKD-1 (2008), bi jo bilo smiselno ponoviti, saj bi lahko dobili oprijemljivo (merljivo) oceno učinka zakona. Ministrstvo do sedaj ponovne celovite evalvacije še ni odobrilo.

Služba je med svojim delovanjem med drugim sodelovala tudi pri urejanju dokumentacije in digitalizacije v muzejih, sistemizaciji delovnih mest za izvajanje nalog javne službe, statusnem preoblikovanju državnih muzejev, strategij in muzejskih politik, muzejskih terminologij, pripravi zakonov itd.

Leta 2023 se je zamenjal strokovni sodelavec Službe, prav tako pa je Služba zagnala večje projekte, ki bodo urejali področje premične dediščine. Zato se v nadaljevanju osredotočam na izvedene naloge v tem letu in zastavljene cilje za prihodnje obdobje.

Po naročilu Ministrstva je bila Službi dodeljena naloga izvedbe projekta Premična e-Dediščina (2024–2026), financiranega iz Načrta za okrevanje in odpornost. Po izvedenih preliminarne aktivnostih (investicijski program, predinvesticijska zasnova, dokument identifikacije investicijskega projekta, izvedba raziskave stanja muzejev na področju digitalizacije in dokumentacije) je Služba leta 2023 naredila načrt in študijo izvedbe projekta. NMS je februarja 2024 z Ministrstvom podpisal pogodbo o sofinanciranju izvedbe projekta Premična e-Dediščina (2024–2026). V prihodnjih letih se pričakuje osredotočanje Službe na omenjeni projekt, ki predvideva ureditev skupnega dokumentacijskega sistema za upravljanje s premično kulturno dediščino.

Služba je leta 2023 začela z analizo stanja na področju dokumentacije in digitalizacije v slovenskih muzejih in

galerijah² za obdobje 2016–2022. Analiza za obdobje 2013–2015, objavljena leta 2017 (Mikuž idr. 2017), je pokazala, da so bili v primerjavi z obdobjem 2006–2008, ko je Služba izvedla celovito evalvacijo slovenskih muzejev, narejeni pomembni in pozitivni koraki, hkrati pa je pokazala, da se še vedno velika večina muzejev na tem področju sooča s težavami. Za tokratno analizo je morala Služba stare in digitalno zastarele vprašalnike prenoviti in razširiti v skladu z najnovejšimi računalniškimi smernicami, hkrati pa ohraniti primerljivost podatkov iz prejšnjih analiz. Anketni obrazci so bili v končni različici sestavljeni iz dveh vprašalnikov s skupaj 88 vprašanji. Prvi vprašalnik je bil osredotočen na vprašanja s področja računalništva in informatike, drugi pa na urejanje in digitalizacijo muzejskih zbirk. Skupaj je bilo v anketiranje vključenih 51 javnih zavodov. V prvi fazi so bili vprašalniki izpolnjeni, v drugi pa bo sledila izdelava poročila.

Med letom je Služba izdajala mnenja o vpisu muzejev v razvid, mnenja o statusu predmetov premične kulturne dediščine (iz naslova Ministrstva za notranje zadeve, Policijske uprave Ljubljana, Sektorja kriminalistične policije, Ministrstva za kulturo, Inšpektorata RS za kulturo in medije, javnih zavodov ...), zakonodajnih vprašanjih in drugih področjih.

Služba je organizirala in izvedla dve usposabljanji za strokovni izpit iz varstva kulturne dediščine. Izobraževanje, skupno za vse kandidate, je obsegalo področji zakonodaje in splošnega strokovnega dela. Tretji del je bil namenjen izbranim podpodročjem za muzejsko dejavnost. Kandidati za konservatorsko-restavratorsko področje so ta del urejali posamično z izbranimi mentorji.

Služba je v sodelovanju z zunanjimi strokovnjaki in s stanovskimi društvi izvedla tudi serijo predavanj in delavnic. Dne 13. oktobra 2023 je v sodelovanju s SMS organizirala strokovno izpopolnjevanje z delavnico z naslovom Inovativni pristop k pripravi strateškega načrta. Predavanja so bila osredotočena na proces izdelave strateškega načrta v sodelovanju z lokalno skupnostjo, definiranja vrednosti muzeja in njegovih ciljev ter oblikovanja vizije. Dne 26. oktobra 2023 je Služba v soorganizaciji z zunanjo sodelavko, kustosinjo Tino Palaić, organizirala strokovno usposabljanje z delavnico Dostopnost in inkluzivnost slovenskih muzejev in galerij: Prilaganje muzejskih razstav in seznanitev z metodo veččutnega vodstva.

Dostopnost muzejev in galerij je že nekaj desetletij v ospredju prizadevanj muzejskih institucij. K temu jih vezujeta zakonodaja in ICOM-ov kodeks muzejske etike, posebej pa to poudarja tudi na novo sprejeta muzejska definicija (26. generalna konferenca ICOM, Praga 2022). V dopoldanskem delu so si sledila predavanja: Gregor Jenuš in Antun Smerdel iz Arhiva Republike Slovenije sta na predavanju z naslovom Prilaganje arhivskega gradiva

1 Interna poročila hranita arhiva Službe in Ministrstva.

2 V analizo so vključeni nacionalni in pooblaščen muzeji.

slepim in slabovidnim uporabnikom predstavila načine obdelave in predavitve arhivskega gradiva slepim in slabovidnim. Tamara Trček Pečak z Akademije za likovno umetnost in oblikovanje je na predavanju z naslovom *Od blizu: Ohranjanje, varovanje in konserviranje-restavriranje del moderne in sodobne umetnosti v Moderni galeriji* s poudarkom na zagotavljanju dostopnosti slepim in slabovidnim obiskovalcem predstavila svoje delo in delo njene skupine na področju konserviranja in restavriranja. David Kožuh iz Goriškega muzeja je na predavanju z naslovom *Projekti sodelovanja z dijaki in študenti pri prilagajanju izbranega muzejskega gradiva* predstavil svoje delo na tem področju. Ker se s prilagajanjem muzejskega gradiva ukvarja že vrsto let, je vanj vključil tudi dijake in študente. Katrin Modic, izvajalka veččutnih vodstev, je izvedla predavanje z naslovom *Kaj so veččutna vodstva?*

V popoldanskem delu je v Slovenskem etnografskem muzeju potekala delavnica, na kateri so se udeleženci seznanili z načini, kako pripraviti veččutno vodstvo na primerih izbranih eksponatov s stalne razstave *Človek in čas: Prvih 100*. Delavnico z naslovom *Giving History a Digital Life – Storytelling for New Media* sta organizirali Služba in SMS. Izvedena je bila dvakrat, 2. oktobra v Posavskem muzeju Brežice in 3. oktobra v Muzeju grada Zagreba. Delavnica je bila osredotočena na digitalno pripovedovanje zgodb. Predavatelj Niall Ivor Crotty je s primeri pokazal nastajanje uspešnih digitalnih projektov. Prav tako je s konkretnimi primeri pokazal, da so ustvarjalnost in inovativnost ter pravi čas pomembnejši od razpoložljivih finančnih sredstev.

Promocijska akcija *Naprej v preteklost*, ki sta jo skupaj zasnovali Služba in SMS, poteka v digitalnem okolju. Aktivnost je povezala izjemno število ustanov, v vsako akcijo več kot 70 muzejev in galerij. Akcija tradicionalno poteka dvakrat letno, spomladi in jeseni. Muzeji in galerije so na svojih spletnih straneh in družbenih omrežjih (*Facebook, Instagram, Twitter, YouTube*) objavljali številne zanimivosti.

Sklep

Med svojim delovanjem je Služba nedvomno dokazala svojo nujnost. Postala je nepogrešljiv katalizator med muzejsko stroko in birokracijo na Ministrstvu. Čeprav je vodstvo Službe že v prvih letih delovanja opozarjalo na potrebno kadrovsko okrepitev, se je ta v zadnjih letih prepolovila. V zdajšnji zasedbi Služba lahko opravlja le del svojih nalog. V prihodnosti vidimo razvoj Službe v večji, celovit (informacijsko-dokumentacijski) center za premično dediščino, ki bo lahko nudil vso potrebno podporo muzejem, hkrati pa bo Ministrstvu pripravljalo strokovne podlage za ustrezno oblikovanje strategij, politik in zakonodaje. S tem želi Služba tudi prekiniti prakso svojega ne vključevanja v naloge, za katere je bila ustanovljena. Področja, potrebna večjih prenov in reorganizacij, obravnava že Nacionalna strategija za muzeje in galerije 2024–2028. Primarna naloga Službe v prihajajočem času je vzpostavitev centralnega dokumentacijskega sistema za upravljanje s premično kulturno dediščino.

Literatura in viri

GOEBL Renate, Christian Walzl, Marjeta Mikuž in Maja Oven Stanič: *Evalvacija slovenskih muzejev 2006–2008 1, 2 in 3 (zaključno poročilo)*. Ljubljana, Dunaj, Bahrain: Služba za premično dediščino in muzeje, Narodni muzej Slovenije, 2010.

MIKUŽ Marjeta, Miroslav Vute, Maja Hakl Saje in Christian Walzl: *Evalvacija stanja v slovenskih muzejih: Dokumentacija in digitalizacija (interno poročilo)*. Ljubljana, Celovec: Služba za premično dediščino in muzeje, Narodni muzej Slovenije, W2 Consulting OG (Cultural Consulting Services) in Consulting Kultur Agenda, 2017.

Odločba 2008 – Odločba ministra št. 4301-21/2008/11, 22. 7. 2008.

Resolucija 2008 – Resolucija o Nacionalnem programu za kulturo 2008–2011, 2. 4. 2008.

ZUJIK – Zakon o uresničevanju javnega interesa za kulturo, *Uradni list RS* št. 96/02, 77/07 in 56/08, 14. 11. 2002.

ZUP – Zakon o upravnem postopku, *Uradni list RS* št. 80/99, 1. 10. 1999.

ZVKD-1 – Zakon o varstvu kulturne dediščine, *Uradni list RS* št. 16/08, 15. 2. 2008.